

การสำรวจภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในป่าครอบครัว อำเภอพรหมานิคม จังหวัดสกลนคร: กรณีศึกษา นายจวงจันทร์ อูสาพรหม

นพดล หงษ์สุวรรณ^{*§}, รัตนา อินทเกตุ^{*}, ไกรศรี ศรีทัพไทย^{*}, ชนิษฐา ทูมา^{*}, สุธิตรา พลรักษา[†],
ผกามาศ ตั้งสุวรรณกุล[‡]

^{*} สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนคร จังหวัดสกลนคร 47160

[†] กลุ่มงานแพทย์แผนไทยและแพทย์ทางเลือก สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดเลย จังหวัดเลย 42000

[‡] กลุ่มงานการแพทย์แผนไทย โรงพยาบาลโพนนาแก้ว จังหวัดสกลนคร 47230

[§] ผู้รับผิดชอบบทความ: noptmc0550@gmail.com

บทคัดย่อ

การสำรวจภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในป่าครอบครัว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ภูมิปัญญาจากพืชสมุนไพรจากป่าครอบครัวของนายจวงจันทร์ อูสาพรหม ในอำเภอพรหมานิคม จังหวัดสกลนคร โดยทำการลงพื้นที่สำรวจเก็บข้อมูลและสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้รู้ในพื้นที่ในระหว่างเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2562 แล้วนำข้อมูลที่ได้นำมาจำแนกประเภทตามการใช้ประโยชน์ ผลการสำรวจพรรณไม้ในป่าครอบครัวขนาด 12 ไร่ พบพันธุ์พืชทั้งหมด 76 ชนิด แบ่งการจำแนกตามวงศ์พืชได้ทั้งหมด 40 วงศ์ สำหรับวงศ์พืชที่พบมากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ พืชวงศ์ Fabaceae พบจำนวน 9 ชนิด พืชวงศ์ Rubiaceae พบจำนวน 8 ชนิด และพืชวงศ์ Apocynaceae พบจำนวน 4 ชนิด ตามลำดับ และแบ่งกลุ่มตามลักษณะการนำไปใช้ประโยชน์ได้ 6 ด้าน ได้แก่ (1) การใช้ประโยชน์เป็นสมุนไพร (2) การใช้ประโยชน์เป็นพืชผักพื้นบ้าน (3) การใช้ประโยชน์เป็นที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ และเชื้อเพลิง (4) การใช้ประโยชน์เป็นผลไม้ตามฤดูกาล (5) การใช้ประโยชน์เป็นไม้ดอกไม้ประดับ (6) การใช้ประโยชน์เป็นพืชใช้สอยอื่น ซึ่งพบว่ามีพันธุ์พืชหลายชนิดที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายด้าน และการใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพรพบมากที่สุด จำนวน 38 ชนิด โดยส่วนใหญ่นำไปใช้ในการดูแลสุขภาพหลังคลอดและใช้บำรุงร่างกาย และพันธุ์พืชที่พบส่วนใหญ่สามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์ได้ทุกฤดู ยกเว้นผลไม้ตามฤดูกาลที่จะได้ใช้ประโยชน์ในช่วงฤดูฝนและฤดูร้อน

คำสำคัญ: ป่าครอบครัว, พืชสมุนไพร, ภูมิปัญญา, พันธุ์พืช

Survey of the Utilization of Herbs in a Family Forest: Case Study of Mr. Chuangchan Usaprom's Family Forest

Noppadol Hongsuwan^{*,§}, Rattana Intaket^{*}, Kraisri Srithupthai^{*}, Kanittha Thuma^{*}, Suthitra Phanraksa[†], Phakamat Tangsuwannakun[‡]

^{*} School of Thai Traditional Medicine, Faculty of Natural Resources, Rajamangala University of Technology Isan Sakon Nakhon Campus, Sakon Nakhon 47160, Thailand

[†] Thai Traditional and Alternative Medicine Group, Loei Provincial Public Health Office, Loei 42000, Thailand.

[‡] Thai Traditional Medicine Group, Phon Na Kaeo Hospital, Sakon Nakhon 47230, Thailand.

[§] Corresponding author: noptmc0550@gmail.com

Abstract

The purpose of the research was to study the knowledge related to the use of herbs from Mr. Chuangchan Usaprom's family forest in Phanna Nikhom District, Sakon Nakhon province. Combined methods for data collection included a field survey and interviews with local key informants during January–February 2019. The herb information obtained was classified according to their utilization. The results have shown that the 5-acre family forest has 76 plant varieties classified into 40 families, 3 of which are most common, including Fabaceae (9 species), Rubiaceae (8 species) and Apocynaceae (4 species). When classified by usage characteristics, 6 plant groups are: (1) medicinal, (2) native vegetables (3) woods for house construction, making appliances and using as fuel, (4) seasonal fruit trees, (5) ornamental flowers (6) other utilities; many species can be used for several purposes. For utilization, as many as 38 species are used as medicinal plants, mostly for postpartum care and body nourishment. Most of the plant varieties can be utilized in every season, except that fruit plants are seasonal in the rainy season and summer.

Key words: family forest, herbs, knowledge, plant varieties

บทนำและวัตถุประสงค์

จังหวัดสกลนครเป็นจังหวัดหนึ่งของประเทศไทยที่มีความหลากหลายในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มีแหล่งอาหารทั้งพืชและสัตว์อุดมสมบูรณ์ รวมทั้งมีแร่ธาตุจากธรรมชาติ มีเทือกเขาภูพานที่เป็นต้นน้ำสำคัญของแม่น้ำหลายสายที่ไหลลงสู่หนองหานแล้วไหลเชื่อมต่อไปถึงแม่น้ำโขง^[1] อีกทั้งสกลนครยังเป็นมหานครแห่งพฤกษเวช เป็น 1 ใน 4 จังหวัด ซึ่งได้แก่ ปราจีนบุรี

สุราษฎร์ธานี เชียงราย และสกลนคร ที่ได้รับการส่งเสริมพัฒนาให้เป็นเมืองสมุนไพรตามแผนแม่บทแห่งชาติว่าด้วยการพัฒนาสมุนไพรไทย ภูมิปัญญาและทรัพยากรที่เป็นเอกลักษณ์ สะท้อนวัฒนธรรมรวมถึงเป็นรากฐานเกษตรกรรมที่มีคุณค่าของประเทศไทย ทั้งนี้สมุนไพรเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตและสังคมไทยมาโดยตลอด ดังจะเห็นได้จากการนำสมุนไพรมาประกอบในอาหารคาว อาหารหวาน เป็นยารักษาโรค ใช้ในการบำบัดดูแลและฟื้นฟูสุขภาพ

หรือแม้กระทั่งใช้เพื่อการเสริมความงาม ภูมิปัญญาไทยเหล่านี้ได้รับการส่งเสริม สืบทอด และพัฒนามาอย่างยาวนาน^[2] จากเหตุผลดังกล่าวทำให้คณะผู้วิจัยมีความสนใจทำการสำรวจภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรจากป่าครอบครัวในอำเภอพรหมานิคม จังหวัดสกลนคร: กรณีศึกษาป่าครอบครัวของนายจวงจันทร์ อุสาพรหม สำหรับปัจจัยที่เลือกพื้นที่นี้ในการสำรวจ คือ พื้นที่คงสภาพป่าที่มีความสมบูรณ์ และใช้ประโยชน์จากป่ามาตั้งแต่สมัยรุ่นของบิดา มารดา โดยไม่ได้มีการตัดโค่น เผา ถาง ต้นไม้ในพื้นที่สำรวจ โดยปล่อยให้เติบโตตามธรรมชาติตลอดมา อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ของนายจวงจันทร์ อุสาพรหม ที่มีเอกสารสิทธิ์ในการครอบครองถูกต้องตามกฎหมาย จึงทำให้มีความปลอดภัยในการลงพื้นที่เพื่อทำการสำรวจ ประกอบกับมีขนาดพื้นที่ที่สามารถทำการสำรวจได้ทั่วพื้นที่ อีกทั้งนายจวงจันทร์ อุสาพรหม ยังมีแนวคิดที่จะอนุรักษ์ไว้ให้เป็นป่าครอบครัวสืบลูกหลานรุ่นต่อไป ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจจะนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการอนุรักษ์พื้นที่ป่าของจังหวัดสกลนคร โดยชี้ให้เห็นถึงการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรในป่าครอบครัวได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน โฉมแห่งของใช้เป็นแหล่งอาหาร ยา รักษาโรค การสร้างรายได้ และใช้เป็นที่อยู่อาศัย และยังเป็นการรักษาโรคทางภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบทอดต่อไป

การศึกษานี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการใช้ภูมิปัญญาจากพืชสมุนไพรจากป่าครอบครัวของนายจวงจันทร์ อุสาพรหม ในอำเภอพรหมานิคม จังหวัดสกลนคร

ระเบียบวิธีศึกษา

สำรวจพืชในแปลงของนายจวงจันทร์ อุสาพรหม บ้านเลขที่ 226 หมู่ 1 ตำบลเชิงชุม อำเภอพรหมานิคม

จังหวัดสกลนคร โดยทำการลงพื้นที่สำรวจ จำนวน 1 แปลง ทั้งหมด 4 ครั้ง ในระหว่างเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2562 โดยมีวิธีการศึกษาวิจัยและขั้นตอนดำเนินการดังนี้

วิธีการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลและสำรวจพืชสมุนไพรในพื้นที่ป่าครอบครัวนายจวงจันทร์ อุสาพรหม ตำบลเชิงชุม อำเภอพรหมานิคม จังหวัดสกลนคร จำนวน 1 แปลง แล้วบันทึกข้อมูลต่าง ๆ ของพืชสมุนไพรที่สำรวจ ดังรายการต่อไปนี้ ชื่อท้องถิ่น ชื่อสามัญ (ชื่อภาคกลาง) ส่วนที่นำไปใช้ประโยชน์ ฤดูกาลที่นำไปใช้ประโยชน์ และภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์ (วิธีการนำไปใช้)

ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

1. สืบค้นข้อมูลพื้นฐานจากเอกสาร งานวิจัย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. การเลือกพื้นที่ในการศึกษาแบบเจาะจงเจาะจง โดยเป็นพื้นที่ป่าที่ยังเห็นว่ายังอุดมสมบูรณ์ ของนายจวงจันทร์ อุสาพรหม โดยได้เลือกพื้นที่จำนวน 1 แปลง ขนาดพื้นที่ 100 × 100 เมตร
3. ติดต่อนัดหมายกับเจ้าของแปลงเพื่อทำการชี้แจงและได้ทำความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เมื่อเจ้าของแปลงเข้าใจถูกต้องและถี่ถ้วนแล้ว จากนั้นให้เจ้าของแปลงลงลายมือชื่อเพื่อยินยอมให้ทำการสำรวจและเก็บข้อมูลในขั้นต่อไป
4. ทำการวางแผนสำรวจขนาด^[3] 100 × 100 เมตร ในพื้นที่ป่าครอบครัวที่คัดเลือก และภายในทำการวางแผนย่อยขนาด 10 × 10 เมตร รวมทั้งหมด 100 แปลงย่อย โดยมีการเก็บข้อมูลในแปลงย่อยทุกแปลงทำการเก็บข้อมูลต้นไม้ทุกชนิดที่มีขนาดเส้นรอบวงมากกว่า 1 เซนติเมตร และความสูงมากกว่า 1.30 เมตร โดยการบันทึกชื่อชนิดและบันทึกการใช้

ประโยชน์จากหอมพื้นบ้านที่มีองค์ความรู้ด้านพืชสมุนไพร หรือผู้ที่เคยใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าที่สำรวจ ซึ่งเป็นเจ้าของและชาวบ้านที่เคยได้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าที่ร่วมสำรวจ

5. การวิเคราะห์ข้อมูลจากการสำรวจ

6. จัดทำบัญชีรายชื่อพืช ประกอบด้วย ชื่อท้องถิ่น ชื่อสามัญ ชื่อวิทยาศาสตร์ การใช้ประโยชน์จากพืชที่สำรวจได้ในป่าครอบครัว และในการระบุชนิดพืชใช้เอกสารทางอนุกรมวิธานพืช หนังสือ และตำราต่าง ๆ ซึ่งมีรายการดังต่อไปนี้

6.1 สยามโภษะพยพฤกษ์ ภูมิปัญญาของชาติ^[4]

6.2 สมุนไพรวัดป่าศรีถาวร เฉลิมพระเกียรติ 50 ปี ครองราชย์^[5]

6.3 สมุนไพรในอุทยานแห่งชาติ ภาคอีสาน^[6]

6.4 อนุกรมวิธานพืช อักษร ก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน^[7]

6.5 พืชกินได้และพืชมีพิษในป่าเมืองไทย^[8]

6.6 พืชสมุนไพร (ฉบับปรับปรุง)^[9]

6.7 ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย (ชื่อพฤกษศาสตร์-ชื่อพื้นเมือง)^[10]

6.8 ต้นไม้น้ำ^[11]

6.9 ไม้ป่ายืนต้นของไทย 1^[12]

6.10 สารานุกรมสมุนไพร เล่ม 5 สมุนไพรพื้นบ้านอีสาน^[13]

6.11 ร่วมรักษามรดกไทย สารานุกรมยาไทย^[14]

6.12 ร่วมอนุรักษ์มรดกไทย สารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเภสัชกรรมไทย^[15]

จากนั้นส่งข้อมูลให้ผู้ช่วยศาสตราจารย์พิเชษฐ เวชวิฐานซึ่งผู้เชี่ยวชาญทางด้านพรรณพืชท้องถิ่นในภาคอีสานเป็นผู้ตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้ง

ผลการศึกษา

จากการสำรวจการใช้ประโยชน์จากพรรณไม้ในป่าครอบครัวของนายจวงจันทร์ อุสาพรหม บ้านเลขที่ 226 หมู่ 1 ตำบลเชิงชุม อำเภอพรหมานิคม จังหวัดสกลนคร จำนวน 1 แปลง ขนาดพื้นที่ที่ทำการสำรวจนั้นมีทั้งหมด 16 ไร่ โดยใช้ Application LING ในการคำนวณพื้นที่ แต่เมื่อทำการวิเคราะห์จากภาพถ่ายทางอากาศพบว่าพื้นที่ที่เป็นป่ามีเพียง 12 ไร่ ซึ่งมีภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบ ลักษณะนิเวศวิทยาเป็นป่าเต็งรังและพื้นที่โดยรอบเป็นพื้นที่ทำการเกษตร (ปลูกข้าว) ซึ่งเป็นของบุคคลอื่น

1. ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ป่าครอบครัว

พื้นที่แห่งนี้เป็นป่ามาตั้งแต่อดีตมากกว่า 50 ปี ซึ่งมีมาตั้งแต่ก่อนรุ่นของบิดา มารดา ของเจ้าของแปลง (นายจวงจันทร์ อุสาพรหม) แต่ก่อนเป็นที่ดินนส. 3 (หนังสือรับรองการทำประโยชน์ในที่ดิน) จนปัจจุบันเป็นโฉนดเรียบร้อยแล้ว เจ้าของแปลงใช้ประโยชน์โดยนำไปทำพื้นที่บังเล็กน้อย และนำเห็ดที่เกิดขึ้นในพื้นที่ป่าไปบริโภคตามฤดูกาล นอกจากนั้นก็ไม่ได้ใช้ประโยชน์อะไร ปล่อยให้ป่าตามธรรมชาติตลอดมา

2. แนวคิดในการรักษาป่าครอบครัว

อนุรักษ์ไว้ให้เป็นป่าครอบครัวสืบลูกหลานรุ่นต่อไป และนำไปใช้ประโยชน์ในครัวเรือน

3. ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์จากพรรณไม้

จากการสำรวจป่าครอบครัวกรณีศึกษาของนายจวงจันทร์ อุสาพรหม ขนาด 12 ไร่ พบพันธุ์พืชทั้งหมด 76 ชนิด แบ่งการจำแนกตามวงศ์พืชได้ทั้งหมด 40 วงศ์

ภาพที่ 1 ภาพถ่ายทางดาวเทียมพื้นที่ป่าครอบครัว

สำหรับวงศ์พืชที่พบมากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ พืชวงศ์ Fabaceae พบจำนวน 9 ชนิด พืชวงศ์ Rubiaceae พบจำนวน 8 ชนิด และพืชวงศ์ Apocynaceae พบจำนวน 4 ชนิด ตามลำดับ พืชที่สำรวจพบส่วนใหญ่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ในฤดูฝน เช่น สีสากา ผักหวานป่า ส้มป่อย สมัดใหญ่ เป็นต้น ซึ่งใช้ประโยชน์เป็นพืชผักพื้นบ้าน ผลไม้ตามฤดูกาล ไม้ดอกไม้ประดับ และเป็นพืชใช้สอยอื่นๆ และพืชที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ทุกฤดู เช่น ลุมพุก ตองท่ง แสมสาร ไม้แดง เป็นต้น โดยส่วนใหญ่นำมาใช้ประโยชน์เป็นสมุนไพร และเป็นที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ เชื้อเพลิง ซึ่งจากการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถแบ่งกลุ่มตามลักษณะการนำไปใช้ประโยชน์ได้ 6 ด้าน ดังนี้

- 3.1 การใช้ประโยชน์เป็นสมุนไพร
- 3.2 การใช้ประโยชน์เป็นพืชผักพื้นบ้าน
- 3.3 การใช้ประโยชน์เป็นที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ และเชื้อเพลิง

- 3.4 การใช้ประโยชน์เป็นผลไม้ตามฤดูกาล
- 3.5 การใช้ประโยชน์เป็นไม้ดอกไม้ประดับ
- 3.6 การใช้ประโยชน์เป็นพืชใช้สอยอื่นๆ

อภิปรายผล

การสำรวจภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในป่าครอบครัวกรณีศึกษานายจวงจันทร์ อุสุพรหม ขนาดพื้นที่ทำการสำรวจนั้นมีทั้งหมด 16 ไร่ โดยใช้ Application LING ในการคำนวณพื้นที่ แต่เมื่อทำการวิเคราะห์จากภาพถ่ายทางอากาศพบว่าพื้นที่ที่เป็นป่าจริง ๆ มีเพียง 12 ไร่ พันธุ์พืชที่พบส่วนใหญ่เป็นไม้ประเภทยืนต้นซึ่งทนต่อสภาพอากาศได้ดี พบพันธุ์พืชทั้งหมด 76 ชนิด และมีพันธุ์พืชหลายชนิดสามารถใช้ประโยชน์ได้หลายด้าน การใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพรมากที่สุดจำนวน 38 ชนิด โดยส่วนใหญ่นำไปใช้ในการดูแลสุขภาพหลังคลอดและใช้บำรุงร่างกาย รองลงมาคือ การใช้ประโยชน์เป็นที่อยู่อาศัย เครื่องใช้

ตารางที่ 1 พรรณไม้ที่มีการใช้ประโยชน์ในแต่ละด้าน

ที่	ชื่อพืช			ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	ฤดูที่ใช้ประโยชน์	ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์
	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์				
1	ลีดาป่า	คำกอกน้อย	<i>Gardenia obtusifolia</i> Roxb. ex Hook. f.	Rubiaceae	ผลดิบ	ฤดูฝน	ยาบำรุงกำลัง
2	ลูมพุก	ตะลูมพุก	<i>Tamilnadia uliginosa</i> (Retz.) Tirveng. & Sastre	Rubiaceae	ลำต้น แก่น	ทุกฤดู	ทำพิน ยาระบาย, ยารักษาตกขาว ยาแก้ไอ, ยาแก้ไอ
3	ตองท่ง	ดับเต่าตัน	<i>Diospyros ehretioides</i> Wall. ex G.Don	Ebenaceae	แก่น	ทุกฤดู	ยาขับน้ำคาวปลา, แต่งสียา
4	ผักหวานป่า	ผักหวานป่า	<i>Melientha suavis</i> Pierre	Opiliaceae	ยอดอ่อน ใบ	ฤดูฝน ทุกฤดู	นำไปทำแกง ยาแก้พิษปลาตุ๊กยัก
5	ไม้พวยควาย	ฮ่อสะพายควาย	<i>Sphenodesme pentandra</i> Jack	Fabaceae	เถา	ทุกฤดู	ยาบำรุงร่างกาย
6	แสลงสาร	ซีเหล็กป่า	<i>Senna garrettiana</i> (Craib) H. S. Irwin & Bameby	Fabaceae	เนื้อไม้, แก่น, ใบ แก่น	ทุกฤดู ทุกฤดู ทุกฤดู	ทำเพอร์นิเจอร์ นำไปประกอบอาหาร ยาระบาย
7	เสลา	มะกา	<i>Bridelia ovata</i> Decne.	Phyllan- thaceae	ราก	ทุกฤดู	ยารักษาตกขาว, ยาแก้อาการท้องเสีย
8	หนามคุณทา	คนทา	<i>Harrisonia perforate</i> (Blanco) Merr.	Simarou- baceae	ผล	ทุกฤดู	ยารักษาหน้ากัณฑ์
9	นมวัว	นมวัว	<i>Scleropyrum pentandrum</i> (Dennst.) Mabb.	Santalaceae	แก่น	ทุกฤดู	บำรุงน้ำมัน, ยารักษาโรคกระเพาะ
10	เหมือดแอ่	พลองเหมือด	<i>Memecylon edule</i> Roxb.	Melastoma- taceae	ใบ แก่น	ทุกฤดู ทุกฤดู	เป็นผักเคียงอาหาร ยารักษากรดไหลย้อน
11	ปอเต่าไห้	ปอเต่าไห้	<i>Enkleia malaccensis</i> Griff.	Thymelaea- ceae	เปลือก ราก	ทุกฤดู ทุกฤดู	ทำเชือก ยาระบายชนิดแรง
12	ช้างน้าว	ช้างน้าว	<i>Ochna integerrima</i> (Lour.) Merr.	Ochnaceae	แก่น	ทุกฤดู	ยาบำรุงกำลัง
13	เครือไล่ไก่	มะลิไล่ไก่	<i>Jasminum elongatum</i> (P. J. Bergius) Willd.	Oleaceae	ราก	ทุกฤดู	ส่วนประกอบยารักษาตกขาว
14	น้ำเกลี้ยง	รักใหญ่	<i>Gluta usitata</i> (Wall.) Ding	Anacardiaceae	แก่น	ทุกฤดู	ยาแก้ไอ, ทำเต้าแคน

ตารางที่ 1 (ต่อ) พรรณไม้ที่มีการใช้ประโยชน์ในแต่ละด้าน

ที่	ชื่อพืช				ส่วนที่ใช้	ฤดูที่ใช้ประโยชน์	ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์
	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์			
15	เหมือดดอก	เหมือดโลด	<i>Symplocos racemosa</i> Roxb.	Symplocaceae	แก่น	ทุกฤดู	ยาระบายอ่อน ๆ
16	ส้มป่อย	ส้มป่อย	<i>Acacia concinna</i> (Willd.) DC.	Fabaceae	ลำต้น ใบอ่อน	ทุกฤดู ฤดูฝน	ยาประคบ นำไปปรุงรสแกง
17	ต้นเชือก	-	<i>Terminalia alata</i> B. Heyne ex Roth	Combretaceae	ลำต้น ผล	ทุกฤดู ฤดูฝน	สร้างบ้าน รักษาผดผื่น
18	ส้มดี	ส้มดีใหญ่	<i>Clausena guillauminii</i> Tanaka	Rutaceae	ใบ ผล ราก	ทุกฤดู ฤดูฝน ทุกฤดู	ไล่เห็บ หมัด เหา ไร รับประทานเป็นผลไม้ ยารักษาตกขาว
19	เข็มป่า	เข็มป่า	<i>Ixora cibdela</i> Craib	Rubiaceae	ผล ดอก ราก	ฤดูฝน ทุกฤดู ทุกฤดู	รับประทานเป็นผลไม้ นำไปทำอาหาร ยาขับน้ำคาวปลา
20	ไม้ผ่ำสาม	ผ่ำสาม	<i>Casearia grewiifolia</i> Vent.	Salicaceae	แก่น	ทุกฤดู	ยาขับน้ำคาวปลา
21	กุง	พลวง	<i>Dipterocarpus tuberculatus</i> Roxb.	Dipterocarpaceae	ลำต้น	ทุกฤดู	ยาแก้อาการท้องเสีย, สร้างบ้าน
22	ตุ้มตัง	กระแจะ	<i>Hesperethusa crenulata</i> (Roxb.) Roem.	Rutaceae	แก่น	ทุกฤดู	ยาบำรุงกำลัง
23	ไม้แดง	แดง	<i>Xylia xylocarpa</i> (Roxb.) W. Theob. var. <i>kerrii</i> (Craib & Hutch.) I. C. Nielsen	Fabaceae	ลำต้น เปลือก	ทุกฤดู ทุกฤดู	สร้างบ้าน ยาใช้อาบในแม่หลังคลอด
24	ตาไก่	กำแพงเจ็ดชั้น	<i>Salacia chinensis</i> L.	Celastraceae	ผล แก่น	ฤดูฝน ทุกฤดู	รับประทานเป็นผลไม้ ยาขับน้ำคาวปลา
25	หนามเล็บแมว	เล็บเหยี่ยว	<i>Ziziphus oenoplia</i> (L.) Mill. var. <i>oenoplia</i>	Rhamnaceae	ผล แก่น	ฤดูร้อน ทุกฤดู	รับประทานเป็นผลไม้ ยาบำรุงกำลัง ยาขับน้ำคาวปลา
26	ตุ้มกา	ตุ้มกาขาว	<i>Strychnos nux-blanda</i> A.W. Hill	Loganiaceae	ราก, ลำต้น	ทุกฤดู	ยาบำรุงกำลัง ยาแก้พิษงูเห่า
27	ละมั่ง	ชะมวง	<i>Garcinia cowa</i> Roxb. ex Choisy	Clusiaceae	ยอดอ่อน ทุกส่วน	ทุกฤดู ทุกฤดู	นำไปปรุงรสแกง ยาระบายชนิดรุนแรง

ตารางที่ 1 (ต่อ) พรรณไม้ที่มีการใช้ประโยชน์ในแต่ละด้าน

ที่	ชื่อพืช			ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	ฤทธิ์ใช้ประโยชน์	ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์
	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์				
28	มะขามป้อม	มะขามป้อม	<i>Phyllanthus emblica</i> L.	Phyllanthaceae	ผล	ฤดูร้อน	ยาแก้อิโ, รับประทานเป็นผลไม้
29	สาบเสือ	หญ้าดอกขาว	<i>Chromolaena odorata</i> (L.) R.M.King & H.Rob.	Asteraceae	ใบ	ทุกฤดู	ยาห้ามเลือด
30	เอื้อง	-	<i>Cheilocostus speciosus</i> (J. Koenig) C. D. Specht	Costaceae	หัว, เหง้า	ฤดูฝน	ยาขับปัสสาวะ
31	ปีกไก่ดำ	ปีกไก่ดำ	<i>Justicia fragilis</i> Wall	Acanthaceae	ราก	ทุกฤดู	ยาขับน้ำคาวปลา
32	เต็งหนาม	เต็งหนาม	<i>Bridelia retusa</i> (L.) A. Juss.	Euphorbiaceae	ผล ลำต้น เปลือก	ฤดูฝน ทุกฤดู ทุกฤดู	รับประทานเป็นผลไม้ สร้างบ้าน รักษาอาการท้องร่วง
33	กะเหล้า	อินทนิลน้ำ	<i>Lagerstroemia speciosa</i> (L.) Pers.	Lythraceae	ราก	ทุกฤดู	ยาบำรุงกำลัง
34	ไม้กะแตง	ติ่งตั้ง	<i>Getonia floribunda</i> Roxb.	Combretaceae	ใบ	ทุกฤดู	ยาห้ามเลือด
35	คูน	ราชพฤกษ์	<i>Cassia fistula</i> L.	Fabaceae	ทั้งต้น ฝัก (เนื้อในฝัก)	ทุกฤดู ทุกฤดู	ไม้ประดับ ยาระบาย
36	ไผ่เพ็ก	ไผ่โจด	<i>Vietnamosasa pusilla</i> (A. Chev. & A. Camus) T. Q. Nguyen	Poaceae	ลำต้น หัว	ทุกฤดู ฤดูฝน	ทำไม้กวาด ส่วนประกอบ ยาขับเลือด, ประกอบอาหาร
37	ตัวแดง ตัวยาง	ตัวขน	<i>Cratoxylum formosum</i> (Jack.) Dyer spp. Pruniflorum (Kurz) Gogel.	Clusiaceae	ยาง ลำต้น	ทุกฤดู ทุกฤดู	ทาเส้นเท้าแตก ทำฟืน
38	ตัวเกลี้ยขง	-	<i>Cratoxylum cochinchinense</i> (Lour.) Blume	Hypericaceae	ยอดอ่อน ลำต้น	ฤดูฝน, ฤดูร้อน ทุกฤดู	นำไปปรุงรสแกง ทำฟืน
39	แคหางค่าง	แคหางค่าง	<i>Fernandoa adenophylla</i> (Wall. ex G. Don) Steenis	Bignoniaceae	ลำต้น	ทุกฤดู	สร้างบ้าน
40	แคลลาว	แคนหา	<i>Dolichandrone serrulata</i> (Wall. ex DC.) Seem.	Bignoniaceae	ดอก	ทุกฤดู	นำไปทำแกง

ตารางที่ 1 (ต่อ) พรรณไม้ที่มีการใช้ประโยชน์ในแต่ละด้าน

ที่	ชื่อพืช				ส่วนที่ใช้	ฤดูที่ใช้ประโยชน์	ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์
	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อวงศ์			
41	จรัส	หมี, หมีเหม็น	<i>Litsea glutinosa</i> (Lour.) C.B.Rob.	Daphniphyllaceae	ใบ	ทุกฤดู	แต่งกลิ่นอาหาร
42	แซ่ตีควาย	แกลบหนู	<i>Dendrolobium lanceolatum</i> (Dunn) Schindl.	Fabaceae	ใบ	ทุกฤดู	นำไปทำแกง
43	ลิ้นฟ้า	เพกา	<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Benth. ex Kurz	Bignoniaceae	ดอก ลำต้น	ฤดูฝน, ฤดูร้อน ทุกฤดู	เป็นผักเคียงอาหาร, นำไปทำซूपแบบฮีสาน ทำพิน
44	เครือส้มไล่	ส้มขี้ม่อน	<i>Aganonerion polymorphum</i> Pierre ex Spire	Apocynaceae	ผล ยอดอ่อน	ฤดูฝน ฤดูฝน	รับประทานเป็นผลไม้ นำไปทำแกง
45	ตาเสือ	ตาเสือ	<i>Aphanamixis polystachya</i> (Wall.) R.Parker	Meliaceae	ลำต้น	ทุกฤดู	ทำเชือก
46	เครือจาม	เถาพันชาย	<i>Spatholobus parviflorus</i> (Roxb. ex DC.) Kuntze	Fabaceae	ลำต้น	ทุกฤดู	ทำสายคันตีตีฝ้าย
47	ต้นค้อ	ตะคร้อ	<i>Schleichera oleosa</i> (Lour.) Merr.	Sapindaceae	ลำต้น	ทุกฤดู	สร้างบ้าน, ทำพิน
48	ตีนตั้ง, พืพวนน้อย	-	<i>Uvaria cherrevensis</i> (Pierre ex Finet & Gagnep.) L.L. Zhou, Y. C. F.	Annonaceae	ผล ทุกฤดู	ฤดูร้อน ทำเปลนออน	รับประทานเป็นผลไม้ รับประทานเป็นผลไม้
49	เครือหมาแตก	กระทงลาย	<i>Celastrus paniculatus</i> Willd.	Celastraceae	เครือ	ทุกฤดู	ทำเครื่องจักสาน
50	หัวแมงวัน	-	<i>Buchanania lanzan</i> Spreng.	Anacardiaceae	ผล ลำต้น	ฤดูฝน ทุกฤดู	รับประทานเป็นผลไม้ ทำพิน
51	ฮังดำ	พญารากดำ	<i>Diospyros variegata</i> Kurz	Ebenaceae	ผล ลำต้น	ฤดูฝน ทุกฤดู	รับประทานเป็นผลไม้ สร้างบ้าน, ทำเฟอร์นิเจอร์, ใช้เป็นสีย้อมผ้า
52	หัวใหญ่	หัว	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels	Myrtaceae	ผล ลำต้น	ฤดูฝน ทุกฤดู	รับประทานเป็นผลไม้ สร้างบ้าน
53	หมากขี้ลิ้น	ลำไยป่า	<i>Walsura trichostemon</i> Miq.	Meliaceae	ผล ลำต้น	ฤดูร้อน ทุกฤดู	รับประทานเป็นผลไม้ สร้างบ้าน, ทำเฟอร์นิเจอร์
54	จิก	เต็ง	<i>Shorea obtusa</i> Wall. ex Blume	Dipterocarpaceae	ลำต้น	ทุกฤดู	สร้างบ้าน

ตารางที่ 1 (ต่อ) พรรณไม้ที่มีการใช้ประโยชน์ในแต่ละด้าน

ที่	ชื่อพืช			ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	ฤดูที่ใช้ประโยชน์	ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์
	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์				
55	ชาน	ล้านใหญ่	<i>Dillenia obovata</i> (Blume) Hoogland	Dilleniaceae	ลำต้น	ทุกฤดู	ทำฟืน
56	ถ่มพาย	กระทุ้มนา	<i>Mitragyna diversifolia</i> (Wall. ex G. Don) Havil.	Rubiaceae	ลำต้น	ทุกฤดู	สร้างบ้าน, ทำฟืน
57	ไม้เต้า	-	<i>Cratoxylum maingayi</i> Dyer	Hypericaceae	ลำต้น	ทุกฤดู	ทำฟืน
58	หมากมาย	ตะครอง	<i>Ziziphus cambodiana</i> Pierre	Rhamnaceae	ผล ลำต้น	ฤดูฝน ทุกฤดู	รับประทานเป็นผลไม้ ทำฟืน
59	ไม้บาก	กระบก	<i>Irvingia malayana</i> Oliv. ex A. W. Benn.	Irvingiaceae	ลำต้น เมล็ด	ทุกฤดู ฤดูร้อน	สร้างบ้าน รับประทาน
60	เครือหูน	หูนสามใบ	<i>Cissus aristolochioides</i> Planch.	Vitaceae	เครือ	ทุกฤดู	ทำเชือก
61	ชี้แฮด	หางรอก	<i>Milium velutina</i> (Dunal) Hook.f. & Thomson	Annonaceae	ลำต้น	ทุกฤดู	ทำฟืน
62	มุยแดง	มะคังแดง	<i>Dioecrescis erythroclada</i> (Kurz) Tirveng.	Rubiaceae	ลำต้น	ทุกฤดู	ทำฟืน
63	แต้	มะค่าแต้	<i>Sindora siamensis</i> Teijsm. ex Miq. var. <i>siamensis</i>	Fabaceae	ลำต้น	ทุกฤดู	สร้างบ้าน, ทำฟืน
64	กอกเลื่อม	มะกอกเกลื่อน	<i>Canarium subulatum</i> Guillaumin	Burseraceae	ลำต้น ผล	ทุกฤดู ฤดูฝน	สร้างบ้าน รับประทานเป็นผลไม้
65	ประดู่	ประดู่	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz	Fabaceae	ผล ลำต้น	ทุกฤดู ทุกฤดู	น้ำยาถูพื้น สร้างบ้าน
66	รัง	รัง	<i>Shorea siamensis</i> Miq.	Dipterocarpaceae	ลำต้น	ทุกฤดู	สร้างบ้าน
67	ไม้ผูก	โมกหลวง	<i>Holarrhena pubescens</i> Wall. ex G. Don	Apocynaceae	ลำต้น	ทุกฤดู	ทำกระสวยทอผ้า
68	เครือไล่ต้น	โมกเครือ	<i>Amphineurion marginatum</i> (Roxb.) D.J.Middleton	Apocynaceae	ลำต้น	ทุกฤดู	ทำเครื่องจักสาน
69	หญ้าคา	หญ้าคา	<i>Imperata cylindrica</i> (L.) Raeusch.	Poaceae	ใบ	ฤดูฝน	มุงหลังคา

ตารางที่ 1 (ต่อ) พรรณไม้ที่มีการใช้ประโยชน์ในแต่ละด้าน

ที่	ชื่อพืช			ชื่อวงศ์	ส่วนที่ใช้	ฤดูที่ใช้ประโยชน์	ภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์
	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์				
70	มะเค็ด	หนามแท่ง	<i>Catunaregam tomentosa</i> (Blume ex DC.) Tirveng.	Rubiaceae	ผล	ทุกฤดู	สระผม, ชักผ้า, ใช้เป็นลิ่มตอกไม้
71	นมนาง	นมสาว	<i>Pouteria cambodiana</i> (Pierre ex Dubard) <i>Baehni</i>	Sapotaceae	ผล	ฤดูฝน	รับประทานเป็นผลไม้
72	บวบลม	-	<i>Dischidia major</i> (Vahl) Merr.	Apocynaceae	ผล ทั้งต้น	ทุกฤดู ทุกฤดู	ทำอาหารหวาน ไม้ประดับ
73	หมากเบน	ตะขบป่า	<i>Flacourtia indica</i> (Burm. f.) Merr.	Salicaceae	ผล	ฤดูฝน	รับประทานเป็นผลไม้
74	ต้นหัวเสือ	ปอซีตู่	<i>Helicteres angustifolia</i> L.	Sterculiaceae	ทั้งต้น	ฤดูฝน	ไม้ประดับ
75	เครือหมากเก็บ	หนามพรหม	<i>Pachygone dasycarpa</i> Kurz	Menispermaceae	เครือ	ทุกฤดู	ส่วนผลสมของย้อม คราม
76	พร้าวป่า	ปรังป่า	<i>Cycas siamensis</i> Miq.	Cycadaceae	หัว	ฤดูฝน	นำไปทำแกง

และเชื้อเพลิง จำนวน 34 ชนิด โดยนำไปสร้างบ้านและทำฟืน การใช้ประโยชน์เป็นผลไม้ตามฤดูกาลจำนวน 18 ชนิด โดยการนำไปรับประทานเล่น การใช้ประโยชน์เป็นผักพื้นบ้านจำนวน 15 ชนิด โดยการนำไปประกอบอาหาร การใช้สอยอื่น ๆ จำนวน 8 ชนิด และการใช้ประโยชน์เป็นไม้ดอกไม้ประดับจำนวน 3 ชนิด ตามลำดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของยุทธนา ทองบุญเกื้อ^[16] เรื่องความหลากหลายและการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพร ในวนอุทยานถ้ำเพชร-ถ้ำทอง อำเภอตาคลี จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า มีพืชสมุนไพรทั้งหมด 263 ชนิด พืชสมุนไพรที่พบนอกจากใช้ประโยชน์ในด้านเป็นยาบำบัดรักษาโรค และบำรุงร่างกายให้แข็งแรงแล้วยังสามารถใช้เป็นพืชอาหารพื้นบ้าน ใช้ประโยชน์

ในการก่อสร้าง และทำด้ามเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ได้อีกด้วย อีกทั้งยังพบว่าสมุนไพรที่พบนั้นส่วนใหญ่เป็นประเภทไม้ยืนต้นซึ่งสอดคล้องกับการศึกษานี้เช่นกัน

ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพันธุ์พืชพบว่าการใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพรนั้นส่วนใหญ่ใช้เป็นยาบำรุงร่างกาย บำรุงกำลัง ใช้ดูแล และรักษาเกี่ยวกับโรคของสตรี เช่น ขับโลหิตระดู ขับน้ำคาวปลา บำรุงน้ำนม อีกทั้งยังใช้เป็นยาแก้ไอ ยาระบาย และใช้ห้ามเลือด ซึ่งสอดคล้องกับสรรพคุณตามตำรับยาแผนไทยจากตำรา รวมนุรักษ์มรดกไทย สารานุกรมสมุนไพร รวมหลักเภสัชกรรมไทย^[15] ดังตัวอย่างที่แสดงไว้ในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบข้อมูลการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญากับตำรายาแผนไทย

ชื่อพืช ท้องถิ่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	จากการสำรวจครั้งนี้		วุฒิ วุฒิธรรมเวช ⁽¹⁵⁾	
		ส่วน ที่ใช้	ภูมิปัญญา การใช้ประโยชน์	ส่วน ที่ใช้	สรรพคุณตาม ตำรายาแผนไทย
สาบเสือ	<i>Chromolaena odorata</i> (L.) R.M.King & H.Rob.	ใบ	ยาห้ามเลือด	ใบ	ห้ามเลือด
นมวัว	<i>Scleropyrum pentandrum</i> (Dennst.) Mabb.	แก่น	บำรุงน้ำนม, ยารักษาโรคกระเพาะ	แก่น	บำรุงน้ำนม
แสมสาร	<i>Senna garrettiana</i> (Craib) H. S. Irwin & Barneby	แก่น	ยาระบาย	แก่น	ถ่ายกระษัย ถ่ายโลหิตระดู
ตาไก่	<i>Salacia chinensis</i> L.	แก่น	ยาขับน้ำคาวปลา	แก่น	ขับระดูขาว ขับผายลม
ตุมกา	<i>Strychnos nux-blanda</i> A.W. Hill	ลำต้น ราก	ยาบำรุงกำลัง, ยาแก้พิษงูเห่า	แก่น	แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย, แก้พิษงู
มะขามป้อม	<i>Phyllanthus emblica</i> L.	ผล	ยาแก้ไอ	ผล	แก้ไอ แก้เสมหะ
ไม้พ่ายควาย	<i>Thaigentadopsis tenuis</i> (Craib) Kosterm.	เถา	ยาบำรุงร่างกาย	เถา	บำรุงกำลัง
สมัดใหญ่	<i>Clausena guillauminii</i> Tanaka	ราก	ยารักษาตกขาว	ราก	ขับเลือด และหนองให้ตก
เหมือดแฉ่	<i>Memecylon edule</i> Roxb.	แก่น	ยารักษา กรดไหลย้อน	แก่น	ถอนพิษผิดสำแดง, ดับพิษภายใน
คูน	<i>Cassia fistula</i> L.	ฝัก	ยาระบาย (เนื้อในฝัก)	เนื้อใน ฝัก	แก้ท้องผูก

ข้อสรุป

จากการสำรวจภูมิปัญญาการใช้ประโยชน์พืชสมุนไพรในป่าครอบครัว กรณีศึกษานายจวงจันทร์ อุสาพรหม ในอำเภอบรรณานิคม จังหวัดสกลนคร ในเดือนกุมภาพันธ์ 2562 พบพันธุ์พืชทั้งหมด 76 ชนิด แบ่งการจำแนกตามวงศ์พืชได้ทั้งหมด 40 วงศ์ สำหรับวงศ์พืชที่พบมากที่สุด 3 ลำดับแรก คือ พืชวงศ์ Fabaceae พบจำนวน 9 ชนิด พืชวงศ์ Rubiaceae พบจำนวน 8 ชนิด และพืชวงศ์ Apocynaceae พบ

จำนวน 4 ชนิด ตามลำดับ และแบ่งกลุ่มตามลักษณะการนำไปใช้ประโยชน์ได้ 6 ด้าน มีพันธุ์พืชหลายชนิดสามารถใช้ประโยชน์ได้หลายด้าน การใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพรมากที่สุดจำนวน 38 ชนิด โดยส่วนใหญ่นำไปใช้ในการดูแลสุขภาพหลังคลอดและใช้บำรุงร่างกาย รองลงมาคือ การใช้ประโยชน์เป็นที่อยู่อาศัย เครื่องใช้ และเชื้อเพลิง จำนวน 34 ชนิด โดยนำไปสร้างบ้านและทำฟืน การใช้ประโยชน์เป็นผลไม้ตามฤดูกาล จำนวน 18 ชนิด โดยการนำไปรับประทานเล่น การใช้

ประโยชน์เป็นผักพื้นบ้านจำนวน 15 ชนิด โดยนำไปประกอบอาหาร การใช้สอยอื่น ๆ จำนวน 8 ชนิด และการใช้ประโยชน์เป็นไม้ดอกไม้ประดับจำนวน 3 ชนิด ตามลำดับ ซึ่งพรรณไม้ที่พบส่วนมากสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทุกฤดู และมีพรรณไม้ท้องถิ่นหลายชนิดที่มีความสำคัญกับการดำรงชีวิต ทำให้เจ้าของแปลงสามารถสังเกตเห็นการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร และสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนเป็นการรักษามรดกทางภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่สืบไป

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาต่อควรขยายพื้นที่การสำรวจออกไปในแต่ละอำเภอของจังหวัดสกลนคร เพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งหมดของป่าครอบครัวในเขตพื้นที่จังหวัดสกลนคร และเมื่อการสำรวจได้รับการเผยแพร่แล้ว ควรนำข้อมูลที่ได้อีกกลับคืนสู่ชุมชน เพื่อการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ เช่น การอนุรักษ์พื้นที่ป่า การสร้างรายได้จากทรัพยากรในพื้นที่ป่า ฯลฯ ต่อไป

References

1. Sakhom P. Participatory forest management: recommendations from the context of knowledge for biodiversity development in Nong Han watershed forest, Sakhonakorn province. Research and Development Journal, Loei Rajabhat University. 2016;11(supplement):41-50. (in Thai)
2. Department of Development of Thai Traditional and Alternative Medicine. The 1st national mother plan for Thai herbs development. 1st ed. Samut Prakan: TS Interprint; 2016. 200. (in Thai)
3. Hermhuk S, Sungpalee W, Atnaseo C, Pothawong N, Sri-Ngernyuang K. Plants utilization of Tai Lue at Bann Tapapao community forest Mae Tha District, Lamphun Province. Journal of Forestry. 2018;37(1):111-20. (in Thai)
4. Faculty of Pharmacy Mahidol University. Siam Phaisayaphruek. 2nd ed. Bangkok: Department of Pharmacy Faculty of Pharmacy Mahidol University; 1995. 272. (in Thai)
5. *Pha Sri Thavorn* Temple. Herbs *Wat Pha Sri Thavorn* In honor of 50 years reign. 1st ed. Bangkok: Swicharn Printing; 1996. 150. (in Thai)
6. Subchareon P. Herbs in northeast national park. 1st ed. Bangkok: Thai Daily Printing; 2001. 223. (in Thai)
7. Royal Institute. Plant taxonomy, A (Kor) letter, Royal Institute. 1st ed. Bangkok: Peun Pim; 1995. 495. (in Thai)
8. Pongpangan S, Pooprasert S. Edible and poisonous plants in the Thai forest. 2nd ed. Bangkok: OS Printing House; 1991. 176. (in Thai)
9. Matchacheep S. Medicinal plants. 2nd ed. Bangkok: Rungsil Printing (1997); 1999. 317. (in Thai)
10. Samitinan T. Name of plants of Thailand. 2nd ed. Bangkok: Funny Publishing; 1980. 379. (in Thai)
11. Pao-in T, Pao-in N. Interesting medicine tree. 1. Bangkok: Offset Press; 2001. 374. (in Thai)
12. Veksommai U, Kavduengtain P. Wild trees in Thailand I. 1st ed. Bangkok: HN Group Printing; 2004. 652. (in Thai)
13. Chuakun W, Chairmanthurak S, Janejittikul T. Encyclopedia of herbs, book no.5, northeast folk herbs. 1st ed. Bangkok: Amarin Book Center; 2003. 191. (in Thai)
14. Wutthamavej W. Join in preserving Thai heritage: Encyclopedia of Thai medicines 1. 1st ed. Bangkok: Phetch 69 Printing; 2000. 288. (in Thai)
15. Wutthamavej W. Join in preserving Thai heritage: encyclopedia of herbs including Thai pharmaceutical principles. 1st ed. Bangkok: Odeon Store Publisher; 1997. 626. (in Thai)
16. Tongboonkuea Y. Diversity and utilization of medicinal plants Tham Phet - Tham Thong forest park Takhle District, Nakhon Sawan Province. 1st ed. Nakhon Sawan: Office of Conservation Area 12 (Nakhon Sawan), Department of National Parks, Wildlife and Plant Conservation; 2008. 86. (in Thai)